

Socializace v dětství

Vliv výchovy a chování okolí

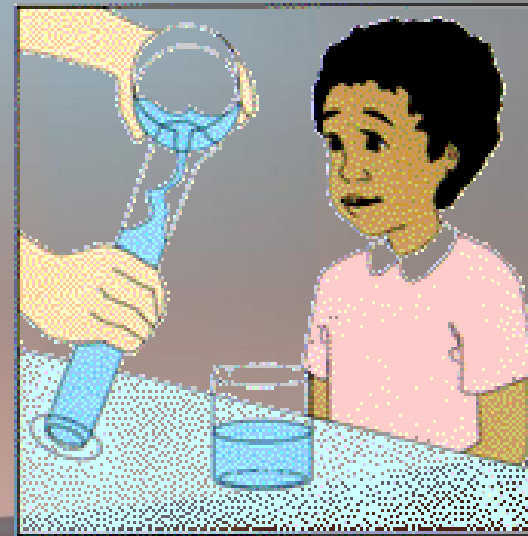
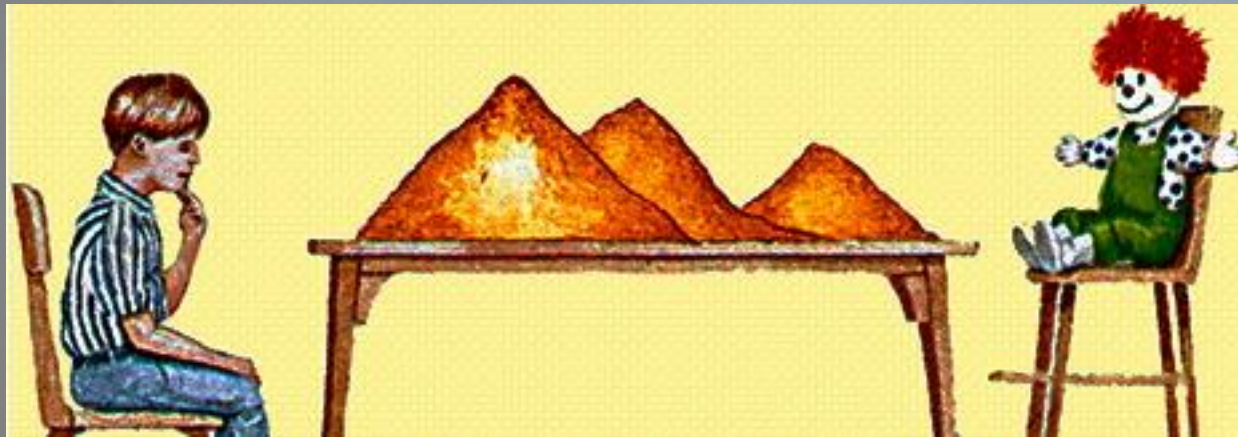
BTPY041p Psychologie a specifika dětské psychologie

Mgr. Tatiana Malatincová, Ph.D.

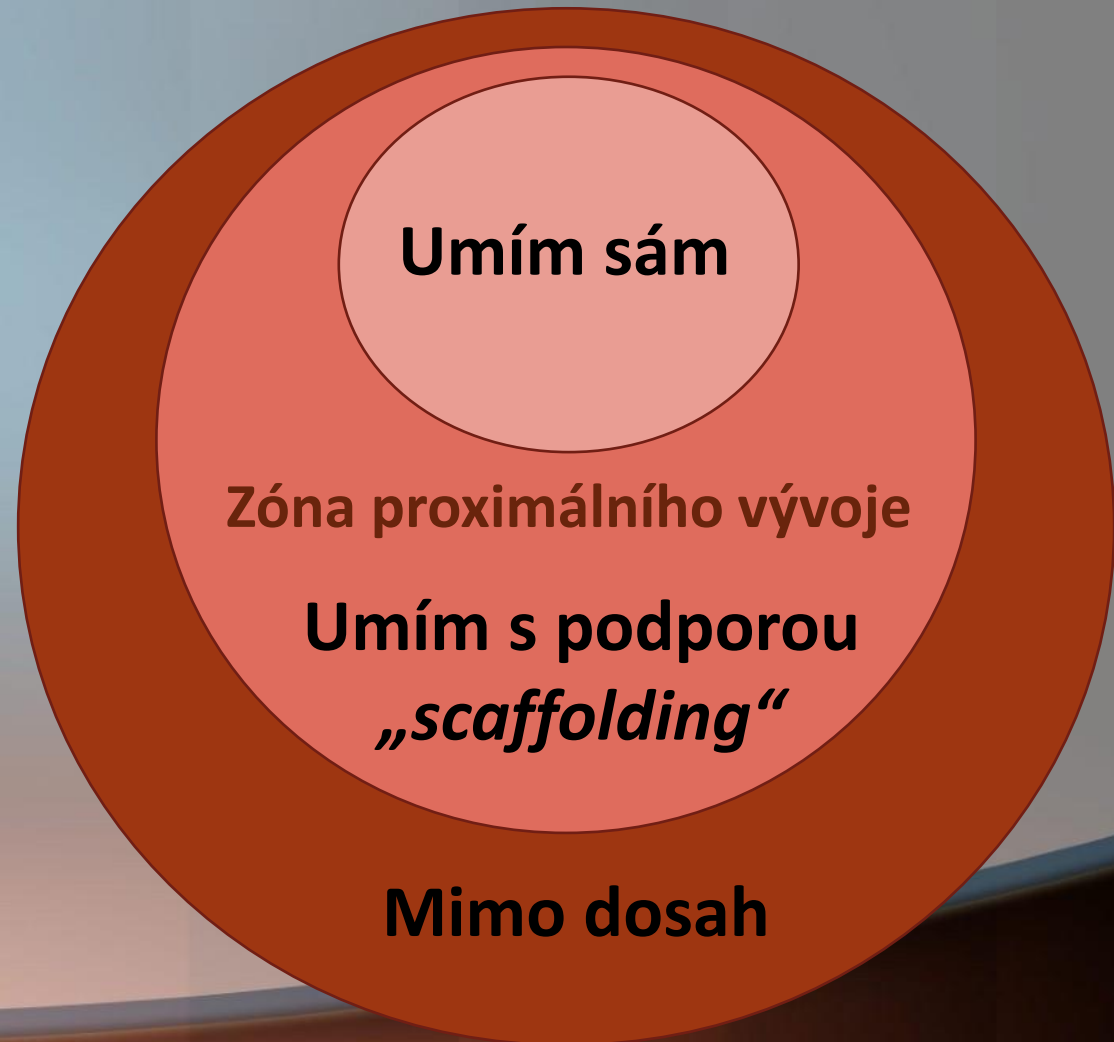
Co znamená „dobrá výchova“?

Jaké „výchovné praktiky“ jsou „špatné“?

Jean Piaget – kognitivní vývin, stadiální přístup

Role sociálního prostředí – Lev Vygotskij

**Jakými „cestami“ nejvíce ovlivňujeme
vývoj osobnosti dítěte?**

Mozek dítěte je připraven na:

1. Kalibraci nervového systému na postnatální realitu

Děti jsou **přirozeně zvědavé** a otevřené učení, protože to je základem úspěšné adaptace a růstu.

Mozek dítěte je připraven na:

2. Podmiňování (učení odměny a tresty)

Jedná se o funkci **limbického systému** – učení následnosti událostí a příčinám a následkům

Nepravidelné podmiňování – trvá déle, ale je odolnější

Vyhasínání nebo protipodmiňování?

Mozek dítěte je připraven na:

3. Učení nápodobou

Imitace – děláme to, co vidíme dělat naše vzory (pro malé děti rodiče tvoří veškerou sociální realitu)

Zástupné podmiňování – napodobují chování, které vnímám jako odměňováno

Důležitost podobnosti a přitažlivosti vzoru (včetně postupně naučených stereotypů)

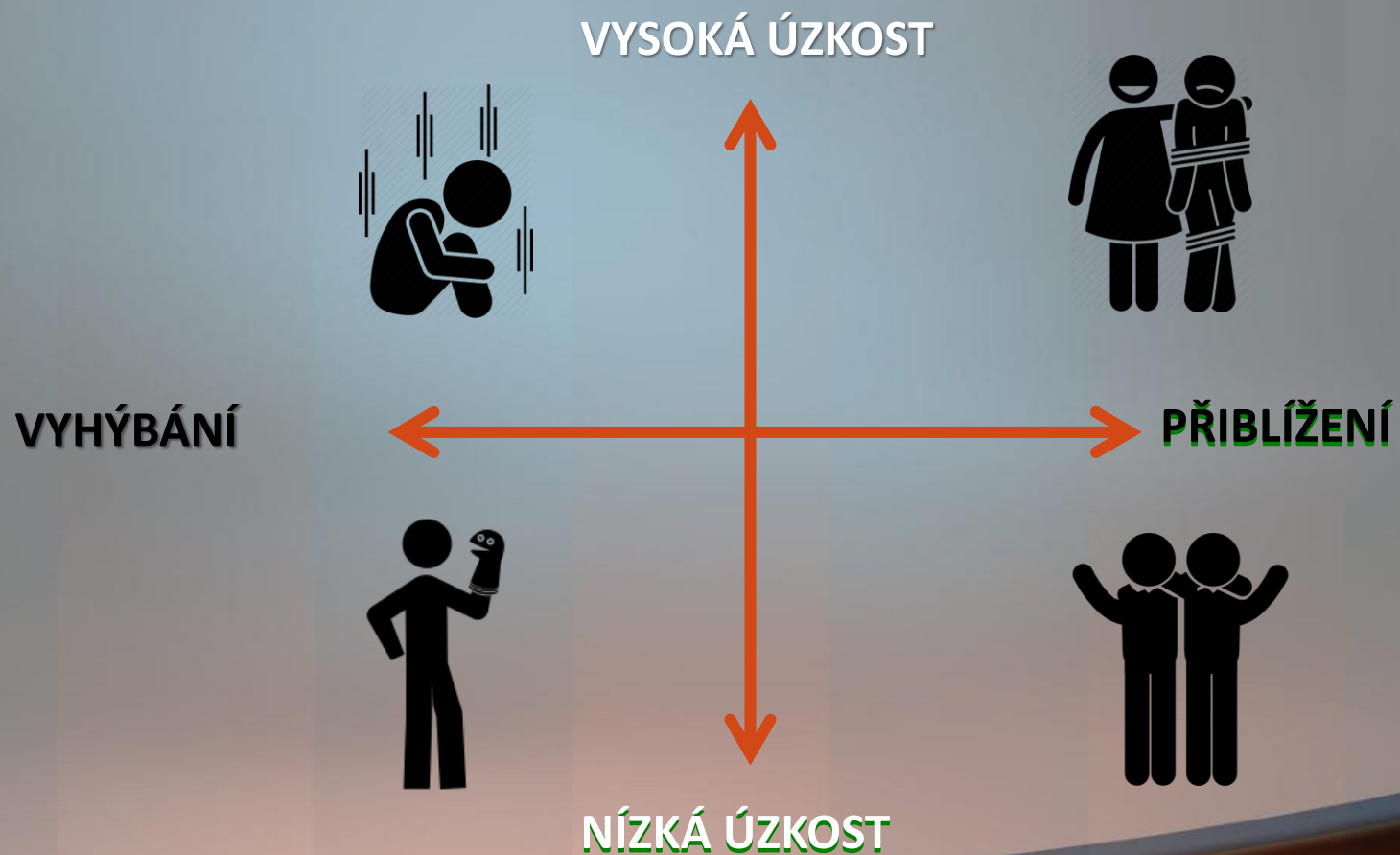

Děti se nerodí s poznáním...

VĚDĚLI JSTE, ŽE DÍTĚ SE MUSÍ NAUČIT...

- ...že jeho tělo má hranice a realita se dělí na „já“ a „svět“?
- ...že lidé a věci ve světě nezmizí jen proto, že se ztratí z dohledu?
- ...jakým způsobem se vztáhnout k lidem, jaké jsou vůbec možnosti, co lze od lidí a vztahů očekávat?
- ...že může vlastním jednáním ovlivňovat dění ve světě?
- ...že události mají příčinu a následek a že svět je do určité míry předvídatelný?
- ...že ostatní lidé vidí svět z jiného úhlu pohledu, že mají jiné pocity a mohou cítit radost i bolest jindy, než to cítí ono samo?
- ...co znamenají různá slova a že mohou pro někoho jiného znamenat něco jiného, než co znamenají pro něj?
- ...co umí a neumí, jakou má hodnotu, kým je z pohledu ostatních i sebe?
- ...jaké chování je vnímané jako dobré a špatné?
- ...za jakých okolností někdo za něco může a nemůže, kdy je to jeho chyba a kdy nikoliv?
- ...jakým způsobem odolat impulzům nebo odklonit emoce, aby dosáhlo něčeho dobrého v budoucnosti?
- ...které věci nebo způsoby chování mají „společenskou“ nebo „morální“ hodnotu a co to znamená?

Styly „vazby“ v dospělosti

**Jaká výchova je
tedy nejlepší?**

NÁROKY

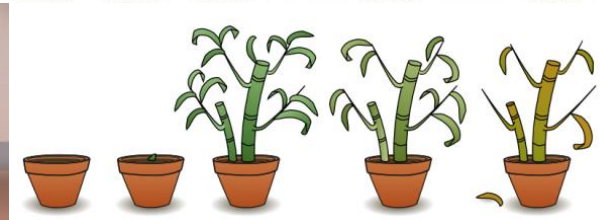
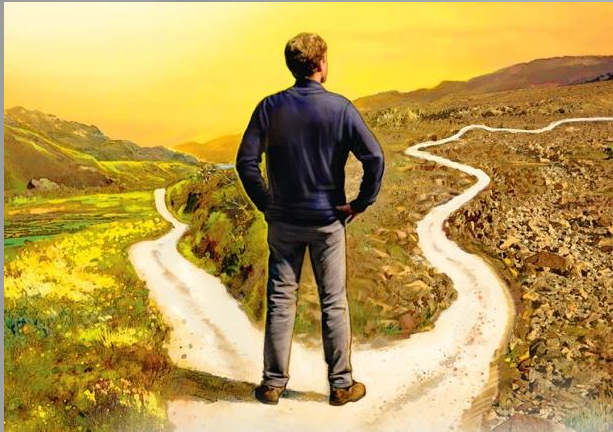
Jaké
styly
tady
chybí?

PODPORA

Optimální výchova dle Teorie sebedeterminace: zájem, vřelost a podpora autonomie

Optimální výchova dle Teorie sebedeterminace: zájem, vřelost a podpora autonomie

1. Dítě má v přítomnosti rodiče prožívat pozitivní emoce, bezpečí a bezpodmínečné přijetí.
2. Rodič se upřímně zajímá o dítě a zná jeho potřeby, zájmy a schopnosti.
3. Rodič klade takové nároky na dítě, aby odpovídaly jeho vývojové úrovni a schopnostem – ne příliš vysoké, ale ani nízké, záleží mu, aby se dítě učilo.
4. Rodič poskytuje „lešení“ (*scaffolding*) pro dítě, aby se mohlo učit novým dovednostem, včetně seberegulace chování.
5. Rodič pomáhá dítěti regulovat emoce a učí ho adaptivním strategiím zvládnání.
6. Rodič „drží hranice“, aby nedošlo k neadekvátnímu chování. Poskytuje informativní zpětnou vazbu a ujišťuje se, že dítě rozumí situaci a důsledkům svého chování.
7. Rodič umožňuje dítěti v přiměřené míře vyjádřit své postoje a dělat rozhodnutí a zohledňuje jeho emoce a zájmy.
8. Rodič inspiruje žádané chování vlastním příkladem a pozitivní motivací, využívá přirozenou zvědavost a nadšení dítěte.
9. Rodič se těší z úspěchů dítěte, respektuje jeho limity a dává najevo, že si váží jeho přínos – jsou „jeden tým“.
10. Rodič uznává své chyby, umí se omluvit, poprosit i poděkovat.

Introjekce – zvnitřňování rodičovského a společenského výchovného působení

Aby se vyvinula pozitivní identita a solidní hodnotový systém, vštěpené informace a pravidla musí:

- Být nekonfliktní – vzájemně kompatibilní
- Smysluplně doplňovat vlastní zkušenost s realitou
- Vést k pozitivním důsledkům
- Být stabilní, avšak ne rigidní (tj. musí být za určitých okolností otevřené testování)

Jsou tato přesvědčení skutečně opodstatněné...?

- „Pokud ho nepotrestám, nezapamatuje si, že se to nemá dělat. Rozmazlenost je důsledkem nedostatečného trestání.“
- „Nebudu k němu laskavý, dokud neudělá, co chci – jinak si bude myslet, že se nic nestalo.“
- „To, že se mě bojí, je znamení, že má vůči mě respekt.“
- „Pláče / vzteká se kvůli hloupostem. Vždyť to nebolí. Mít tak tvoje problémy!“
- „Musím být tvrdý. Když mu jednou uvěřím, že je unavený, bude toho pak zneužívat.“
- „Děti mají své rodiče slepě poslouchat a nic nenamítat. Kritizovat rodiče je tabu!“
- „Když uznám chybu a omluvím se, ztratím autoritu a začne toho zneužívat.“
- „Nebudu s ním smlouvat – děti nevědí, co je pro ně dobré.“
- „Nechej, já to udělám! Jdi si hrát! Ještě si moc malý – až vyrosteš, pak pomoc uvítám.“
- „Dobré se chválí samo.“
- „Je na něm, aby se naučil dělat úkoly pravidelně.“
- „Pokud mu pomůžu, nikdy se to nenaučí.“
- „Nechám jej, ať se vyřve – dříve nebo později ho to přejde a všechno bude v pořádku.“
- „Proč mě pořád otravuje? Vždyť se může hrát sám, já mám důležitější věci na práci.“
- „Tohle se u holky nesluší.“
- „Rodičovství je náročné – rodiče se nekritizují! Nikoho není nic do toho, jak vychovávám své dítě!“

Podpora autonomie není...

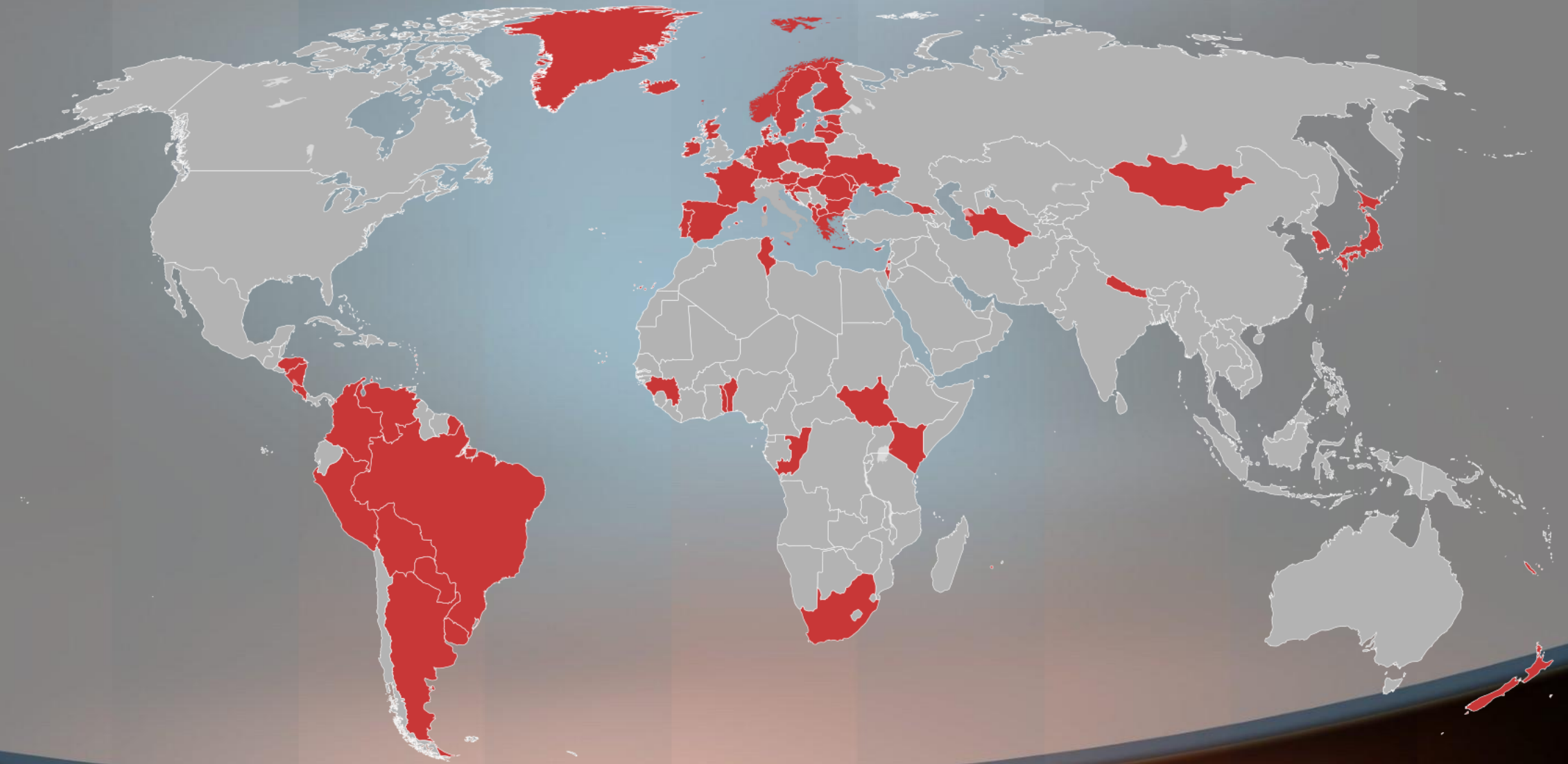
TYTO PRAKTIKY POZITIVNÍ EFEKT NEMAJÍ:

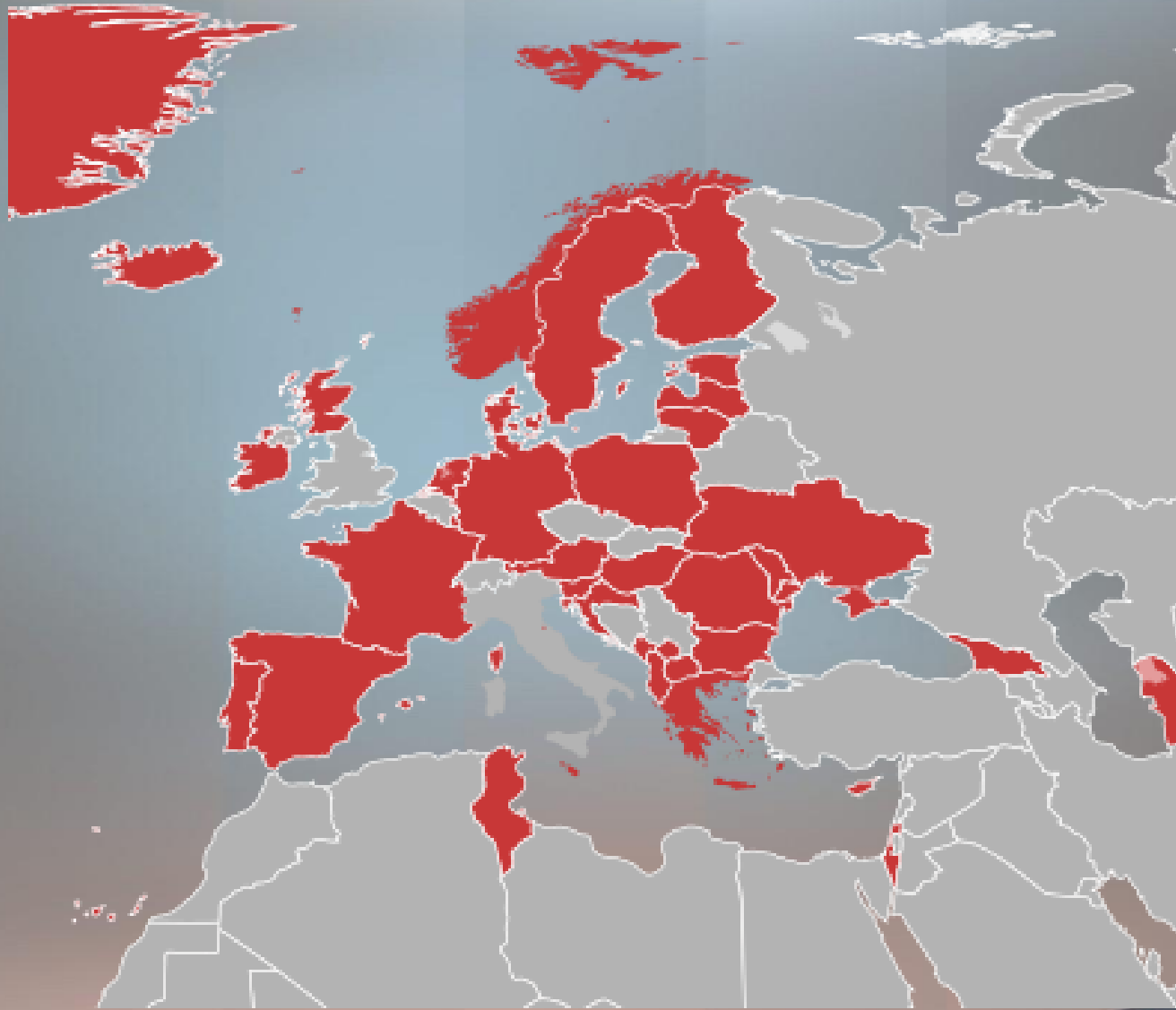
- Umělé nafukování sebevědomí dítěte bez nároků
- Nekonstruktivní (neinformativní) chvála
- Ochrana před negativní zpětnou vazbou a oprávněným hněvem a kritikou od jiných lidí
- Srovnávání s jinými dětmi a podpora zdánlivě pozitivních stereotypů
- Nulová nároky a požadavky
- Plnění úkolů za dítě, ačkoli jsou věkově přiměřené; „dělat dítěti sluhu“
- Ponechání „volné ruky“, ať se dítě „rozvíjí samo“
- Plnění všech přání dítěte
- Zahlcování dárky
- Posouvání hranic, kdykoli se dítě ohradí – slovo dítěte jako „zákon“
- Naprosté akceptování neadaptivních způsobů zvládnání stresu (např. vyhýbavé chování)
- Tolerování hrubého a bezohledného chování; požadování od okolí, aby tolerovalo rušivé chování dítěte tak, jak je tolerováno doma
- Sebeponižující chování a ponižování ostatních před dítětem

Jak je to s tresty ve výchově?

Jsou přípustné? Za jakých okolností a jaké?

Fyzické trestání dětí – nic dobrého...

CMAJ·JAMC

Medical knowledge that matters Des connaissances médicales d'envergure

► Journal Home Page
► Information for Authors

CMAJ. 2012 Sep 4; 184(12): 1373–1377.

doi: [10.1503/cmaj.101314](https://doi.org/10.1503/cmaj.101314)

PMCID: PMC3447048

PMID: [22311946](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22311946/)

Physical punishment of children: lessons from 20 years of research

Joan Durrant, PhD and Ron Ensom, MSW RSW

► Author information ► Copyright and License information [Disclaimer](#)

Duke Law > Duke Law Scholarship Repository > Journals > LCP > Vol. 73 > No. 2 (2010)

LAW AND CONTEMPORARY PROBLEMS

More Harm Than Good: A Summary of Scientific Research on the Intended and Unintended Effects of Corporal Punishment on Children

Elizabeth T. Gershoff

Download

28,734

As recently as 20 years ago, the physical punishment of children was generally accepted worldwide and was considered an appropriate method of eliciting behavioural compliance that was conceptually distinct from physical abuse. However, this perspective began to change as studies found links between “normative” physical punishment and child aggression, delinquency and spousal assault in later life. Some of these studies involved large representative samples from the United States;² some studies controlled for potential confounders, such as parental stress³ and socioeconomic status;⁴ and some studies examined the potential of parental reasoning to moderate the association between physical punishment and child aggression.⁵ Virtually without exception, these studies found that physical punishment was associated with higher levels of aggression against parents, siblings, peers and spouses.

But were physical punishment and childhood aggression statistically associated because more aggressive children elicit higher levels of physical punishment? Although this was a possibility,⁶ research was beginning to show that physical punishment elicits aggression. Early experiments had shown that pain elicits reflexive aggression.⁷ In an early modeling study,⁸ boys in grade one who had watched a one-minute video of a boy being yelled at, shaken and spanked with a paddle for misbehaving showed more aggression while playing with dolls than boys who had watched a one-minute video of nonviolent responses to misbehaviour. In a treatment study, Forgatch showed that a reduction in harsh discipline used by parents of boys at risk for antisocial behaviour was followed by significant reductions in their children’s aggression.⁹ These and other findings spurred researchers to identify the mechanisms linking physical punishment and child aggression.

Nejúčinnější výchovný prostředek...

Bandura et al., 1961 – experiment s panákem Bobo

Než jako rodič začnu trestat...

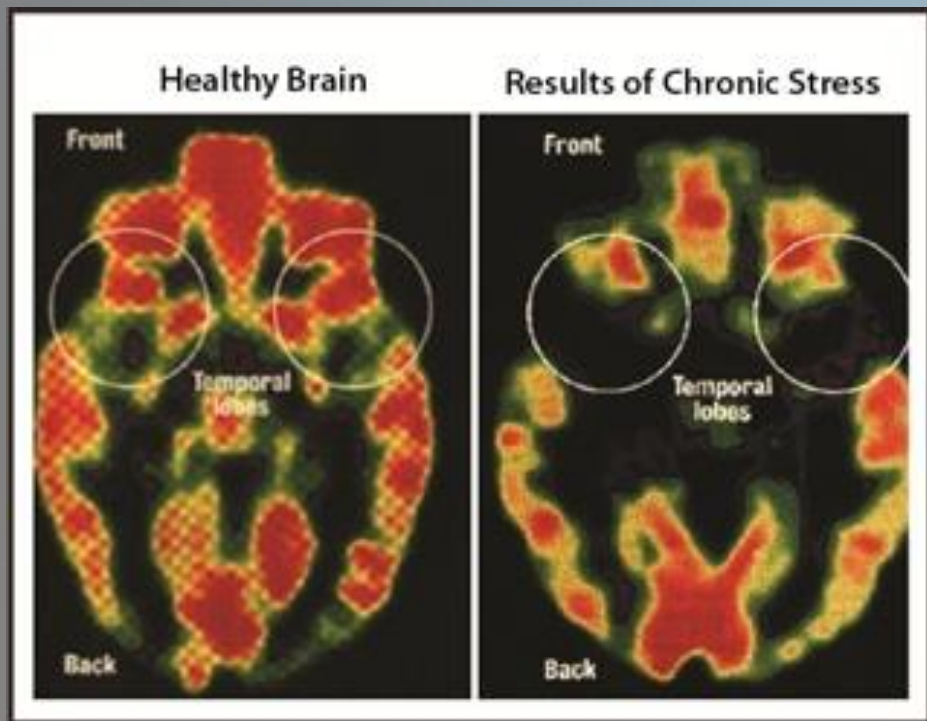
Watson & Raynor, 1920 –
experiment s malým Albertem

1. Averzivní podmiňování vede snadno ke **generalizaci** – učím se vyhýbat široké škále podobných situací.

Děti mnohdy nerozumí, co přesně udělaly špatně a proč je to špatné. Nemají dostatek zkušeností, aby rozlišily situace, kdy je podobné chování v pořádku a kdy nikoli. Prostým trestáním tak můžeme způsobit trvalou inhibici chování, které by bylo v jiných situacích vysoce adaptivní.

Vyhýbavé chování pak brání v protipodmiňování.

Než jako rodič začnu trestat...

2. Malé děti se **nerodí se schopností zvládat stres**, který se u negativních zkušeností vždy vytváří. Navíc se obvykle cítí mnohem více bezmocné, než jak je vidí dospělí, což stres ještě znásobuje. Chronický stres i silný akutní stres mají přitom dalekosáhlé důsledky na vývoj nervového systému i biologickou rovnováhu v těle.

Chronický stres má dopad na citlivost samotného sympatického nervového systému, který pak v důsledku rozložení zdrojů negativně ovlivňuje metabolismus, kardiovaskulární systém i imunitní systém.

Chronický stres zvyšuje riziko, že se dispoziční „slabá místa“ nervového systému přetransformují do duševních nemocí. Prenatální stres a stres v raném dětství narušuje zdravý vývoj mozku. Souvisí se pak i se zvýšenou impulzivitou a nedostatečným rozvojem seberegulace, která je základem jakéhokoliv sociálně adaptivního chování.

Chronický stres je zvyšován nejen strachem z trestu, ale také napodmiňovaným vyhýbavým chováním, které mnohdy dítě limituje v adaptaci.

Než jako rodič začnu trestat...

3. Děti se u situací s negativními důsledky obvykle cítí mnohem více bezmocné, než jak to vnímají rodiče.

Děti jsou zvyklé, že všechny závažnější situace řeší rodič, který budí dojem úplné kontroly nad tím, co se stane. Mají velmi málo zkušeností a omezenou znalost kauzálních souvislostí. Verbálně komunikovaným pravidlům nemusí správně rozumět nebo si je pamatovat. Nemají schopnost „číst mezi řádky“ nebo si domýšlet souvislosti. Mnohdy tedy nechápou, co přesně udělaly špatně a jak tomu adekvátně zabránit. K tomu se ještě připojuje zásadní bod 4...

Podmiňování – důležité pro prožitek bezpečí, předvídatelnosti a kontroly

Naučená bezmocnost = stav, kdy se naučím, že nad událostmi nemám žádnou kontrolu, na základě zkušenosti s náhodně se střídajícími pozitivními a negativními následky nezávislými na mém jednání

DŮSLEDKY: Rezignace; narušené učení i v jiných situacích; kognitivní deficit; letargie a deprese; konstantní stresová reakce

Seligman & Maier, 1967

Podmiňování – důležité pro prožitek bezpečí, předvídatelnosti a kontroly

Naučená bezmocnost = stav, kdy se naučím, že nad událostmi nemám žádnou kontrolu, na základě zkušenosti s náhodně se střídajícími pozitivními a negativními následky nezávislymi na mém jednání

DŮSLEDKY: Rezignace; narušené učení i v jiných situacích; **kognitivní deficit; letargie a deprese;** konstantní stresová reakce

U malých dětí lze navodit snadněji, než si myslíme... Proč?

Úzkost a bezmocnost mají negativní dopad na řadu oblastí fungování...

„Monster study“ – Johnson & Tudor, 1939

Neustálá kritika a vyvolávání úzkosti vedou k neustálému sledování se, kterého důsledkem je nejistota a zadržávání ve chování – nemotornost, chyby, zadržávání v řeči, zapomínání a „ztráta nitě“, tréma, sociální úzkost...

Než jako rodič začnu trestat...

4. Děti se nerodí se schopností ovládat impulzy a kontrolovat své emoce. Jedná se o dovednosti, které rozvíjí pozitivní, podpůrná výchova zaměřená na rozvoj autonomie.

Děti jsou zvyklé, že všechny závažnější situace řeší rodič, který budí dojem úplné kontroly nad tím, co se stane. Mají velmi málo zkušeností a omezenou znalost kauzálních souvislostí. Verbálně komunikovaným pravidlům nemusí správně rozumět nebo si je pamatovat. Nemají schopnost „číst mezi řádky“ nebo si domýšlet chybějící souvislosti. Mnohdy tedy nemusí chápat, co přesně udělaly špatně a jak tomu adekvátně zabránit. Potřebují spíše konstruktivní pomoc s adekvátním zvládním.

Než jako rodič začnu trestat...

5. Trestající rodič neučí dítě pouze to, že určité chování je špatné, ale především to, že je v podřazené pozici a že takto „fungují“ vztahy mezi lidmi a především vztahy mezi blízkými.

Udělat něco, aby dítě „ucítilo bolest“ jako důsledek nežádoucího chování, je pro rodiče v jeho pozici moci jednoduché. Dítě se obvykle neumí bránit a rodič často považuje za vhodné dítě v pozici bezmoci i dále utvrzovat, protože to považuje za nutné pro udržení disciplíny.

Dítě se takto učí, že i blízké mezilidské vztahy fungují na báze „kdo z koho“ – ten, kdo je v nadřazené pozici, má právo prosadit svoje na úkor druhého, kterého stanovisko bude bráno v potaz pouze „za odměnu“ za určitých okolností.

Než jako rodič začnu trestat...

6. K trestání – bitkou, křikem, nadáváním, ponižováním, bezmyšlenkovými příkazy a zákazy – se bohužel často uchylují rodiče, kteří sami mají problém danou situaci zvládat. Spojují se s rezignací, „vypnutím“ empatie vůči dítěti a někdy i ztrátou sebekontroly.

Omluvit sám před sebou nespravedlivé chování vůči dítěti je velmi snadné.

Proč máme problém přijmout, že některé běžné výchovné praktiky jsou prostě škodlivé a neopodstatněné?

Než jako rodič začnu trestat...

Bandura et al., 1961 – experiment s panákem Bobo

7. Dítě se učí, že takové chování je normální a přirozené a má přirozenou tendenci jej napodobovat (a pak i hájit).

The image features a warm, golden sunset background with soft, out-of-focus light spots. In the foreground, the silhouettes of a family of five are shown holding hands in a line. From left to right, there is a small child, a man, a woman, another small child, and a hand from a sixth person on the far right. The text 'DĚKUJI ZA pozornost' is centered over the family silhouettes.

DĚKUJI ZA pozornost